

Suomen ulkomaalaisopetuksen pulmia

Suomi vieraana kielenä. Toimittanut FRED KARLSSON. WSOY, Juva 1982. 195 s.

Fred Karlsson sanoo toimittamansa kirjan esipuheessa, että »lukijakunnaksi on ajateltu lähinnä suomen kielen ulkomaanleh-toreita sekä suomenruotsalaisten ja ruot-sinruotsalaisten koulujen suomenkielen opettajia». Esipuhe lupaa oppimispsyko-logisten, pedagogis-didaktisten, lingvistikontrastiivisten ongelmien tarkastelua, opetuskokemusta ja oppimateriaalikat-sauksia ammattikunnalle, jota ei ole aiemmin hemmoteltu alan tutkimuksilla, sovelluksilla eikä tuloksilla. On siis selvää, että kirjaan kohdistuvat odotukset ovat suuret. Se miten kirja odotuksiin vastaa, riippuu luultavasti paljon lukijasta.

KARI SAJAVAARA on kontrastiivin lingvis-tiikan johtava nimi maassamme, vaikka hän itse tuntuukin menettäneen uskonsa kontrastiiviin kielitieteeseen nimenomaan kielenopetuksen apuna. Abstraktien ling-vististen teorioiden ja metodien kautta Sa-javaara näyttää päätyneen primitiiviin johtopäätökseen: kieltä ei voi opettaa. Onneksi kielen opettajalla ei ole varaa pysyvästi vajota moiseen kyynisyyteen. Jos niin käy, on paras siirtyä show-alalle.

Sajavaaran lähtökohta on aikuinen kie-lenoppija, jonka tavoitteena on suullinen kielitaito. Onko näin aina? Mitkä ovat aikuisen suomen opiskelijan todelliset kie-litaitotavoitteet? Suomen kielen opiskeli-joiden joukossa on koko joukko eri alojen tutkijoita (kirjallisuuden, taiteen, musiikin, arkkitehtuurin jne.), joille kirjoitetun tekstin ymmärtäminen on tärkeintä. Hei-dän tavoitteenaan on vaatimaton puhetai-to ja hyvä ymmärtämistaito. Vaikka sitten on suuri joukko niitäkin, joille puhetaito on tärkein, on myös niitä, jotka tarvitsevat hyvää kirjoittamistaitoa.

Kieliopin tehtävästä kielenoppimispro-cessissa Kari Sajavaara ei sano selvää mie-lipidettä. Saa sen vaikutelman, että hänen

mukaansa kieliopilla ei ole oppimistilanteessa kovin suurta merkitystä eli tavoite pyhittää keinot.

Sajavaara sanoo, että »kouluopetuksessa on painopiste yleensä ollut muodollisen opetuksen kautta tapahtuvassa oppimisessa, ja vapaamuotoinen, havainnoin ja tarkkailun kautta tapahtuva omaksuminen, joka on yleistä ihmisen jokapäiväisessä toiminnassa, on jäänyt toissijaiseen asemaan» (s. 12). Naiivi kielenkäyttäjä ei kuitenkaan yleensä tarkkaile kieltä mekanismina, ei edes kieltä, jonka haluaa oppia. Hän ei koe kielellisiä oivalluksia samalla tavalla kuin kielen ammattilainen; niinpä hän tuntee kielenoppimisprosessin turvallisemmaksi, jos kieliaines on säännönmukaista ja perustuu selviin normeihin. Vapaasti havainnoitu aines on pragmaattista, ei kielellistä, ja voi olla, että näin hankittu aines on vain kerran käyttökelpoinen.

Sajavaara korostaa sitä, että koulujen kielenopetus on teoreettista ja irrallaan käytännön kielitaidosta, mikä ei vahvista oppimismotiiveja. Tämä ongelma ei kuitenkaan koske muita kuin ehkä Ruotsin ja Suomen ruotsinkielisten koulujen oppilaita, sillä muut suomea vieraana kielenä opiskelevat ovat melkein poikkeuksetta aikuisopiskelijoita, joiden motiivit ovat yleensä melko vahvat.

Kiintoisinta nykyisessä kielenopetuksessa ovat Sajavaaran esittämät ns. oppimisstrategiat: transferenssi, sääntöjen yleistäminen ja tiedon yksinkertaistaminen. Oppimisstrategioiden kehittäminen saattaa olla hyvinkin tuloksellista ratkaistaessa esim. muistin varaan jääviä vaikeuksia, kuten esim. astevaihtelua.

H. Douglas Brownia mukaillen Sajavaara luettelee kymmenen asiaa, jotka vaikuttavat kielen omaksumiseen. Erityisesti merkille pantavaa on, että »persoonallisuus vaikuttaa määrällisesti ja laadullisesti oppimiseen» ja että »kielen oppiminen on aina myös kulttuuristumiskysymys» (s. 20). Nämä näkökohdat ja oppimisstrategiat onkin opettajan hyvä pitää mielessä.

SAULI TAKALA ja ANNELI VÄHÄPASSI esit-

tävät johdanto-osassaan opetussuunnitelman lähtökohdat. Mitään uutta ne eivät tuo ainakaan alalla jo toimineille opettajille. Kaikkihan tietävät, että opetuksen sisällön, vauhdin ja laadun määrää kulloinkin opetettava joukko. Suunnitelmat, joita voidaan laatia, ovat siis suhteellisen yleisluonteisia siinäkin tapauksessa, että tiedetään opiskelijoiden taso ja kielellinen tausta.

Kirjoittajat toteavat, että opiskelijaryhmän laatu ratkaisee opetussuunnitelman. Usein onkin mahdollista ennakoida, millainen ryhmä on. Ongelmallisia ovat kurssit, joiden osanottajista ei ole paljon tietoa etukäteen, joiden kieli- ja kulttuuritausta on kirjava ja joiden tavoitteet ja kiinnostukset saattavat olla kovinkin erilaiset.

Kirjoituksen koukeroinen esitystapa ja kasvatustieteelle ominainen abstrakti metakieli tekevät artikkelin raskaaksi lukea ja herättävät lukijassa epäilyä.

FRED KARLSSONIN artikkeli antanee eniten ulkomaanlehtorina jo toimivalle opettajalle. Karlsson luo ensin silmäyksen opetusmenetelmiin; hän toteaa, että 70-luvun radikaalista audiolingvaalista innostuksesta on osittain palattu kieliopin pariin. Onkohan opettaja muuten aina tietoinen soveltamastaan menetelmästä? Ei kai tekisi pahaa selvittää itselleen, mitä menetelmää käyttää.

Ulkomaalaisopetuksen tuorein keskustelunaihe on ollut puhutun ja kirjoitetun kielen erilaisuus sekä näiden kahden eri rekisterin asema opetuksessa. Fred Karlsson siirtyisi neutraalista yleiskielestä puhekieleen mutta kehottaa jonkin verran kiinnittämään huomiota vapaan puhekielen muotoihin jo aivan alusta lähtien. Tässäkin nähdäkseni ryhmän koon ja koostumuksen on ratkaistava menettely. Jos ryhmässä on 30—80 opiskelijaa, jotka ovat eri kansallisuutta (Helsingin yliopiston tilanne), aiheuttaa kahden rekisterin esittely kaaoksen ainakin niiden päässä, jotka opiskelevat elämänsä ensimmäistä vierasta kieltä.

Katsaus ruotsinkielisten ennustettaviin ääntämisvaikeuksiin on kiintoisa ja hyö-

dyllinen erityisesti siksi, että ääntämistä on suomen kielen opetuksessa pohdittu hyvin vähän. Tämä lienee johtunut siitä sitkeästä uskomuksesta, että suomea on helppo ääntää. Suomen ääntämisen helppouden voi kyllä jokainen testata pyytämällä ummikkoa amerikkalaista lukemaan Helsingin Sanomien pääkirjoituksen ääneen. Ääntämistäkin enemmän on laiminlyöty suomen kielen prosodiaa.

Morfotaktiset kaaviot ovat erinomainen apu opetuksessa. Jos on vielä joku ulkomaanlehtori, joka ei niitä tunne, niin nyt on kyllä jo aika. Karlsson suosittelee esittämään morfotaktiset peruspiirteet kielen esittelyvaiheessa ennen yksityiskohtaisempaa käsittelyä. Yleisesittely on kuitenkin mahdollinen vain, jos opetuksessa voi käyttää kaikkien opiskelijoiden ymmärtämää kieltä. Jos opetus tapahtuu suomea-suomeksi-menetelmällä, ei yleisesitystä voi pitää ennen kuin riittävä ymmärtämistaito on saavutettu.

Koska useimmat suomea vieraana kielinä opiskelevat eivät ole perillä teoreettisista kielioppitermeistä eivätkä struktuureista, joudutaan jatkuvasti etsimään oppimisen oikopolkuja. Fred Karlssonin käytännöllinen tapa selittää astevaihtelun laukeaminen päätteen laadusta käsin on yksi tällainen oikopolku. Japanilaisen tai arabin on vaikea tajuta avo- ja umpitavun käsitettä, kun hän ei aina kykene selvästi hahmottamaan sananrajojakaan. Karlsson paneutuu erityisesti astevaihtelun opetusongelmiin ja antaa hyviä käytännön ehdotelmia tehokkaimpien opetusmenetelmien löytämiseksi.

Myös eksistentiaalilauseen subjektiin Karlsson avaa uuden näkökulman: hän nimittää eksistentiaalilauseen subjektia »jektiksi». Kielen opettajalle tarkastelutapa on jännittävä ja piristävä, mutta opetuksen ongelmia se ei poista. Hyvä toisaalta on, että Karlsson asettaa eksistentiaalilauseen oikeisiin suhteisiin tähdentämällä sen harvinaisuutta. Opettajilla on joskus taipumus painottaa eksistentiaalilauseen asemaa.

EILA HÄMÄLÄISEN artikkeli on aiemmin (1978) ilmestynyt Virittäjässä. Hämmäläi-

nen mainitsee alan keskeisimpänä ongelmana materiaalipulan sekä tutkimuksen puuttumisen. Tilanne on edelleen sama kuin artikkelin ilmestyessä ensimmäistä kertaa. Virassa toimivat lehtorit eivät ehdi pitkäjännitteisesti toimittaa materiaalia tai tutkia. Lehtorin vapaa-aika kuluu paikkaillessa akuuttia oman opetuksen materiaalipulaa. Alan tutkijoita ei ole, koska ei ole tutkijanpaikkoja, ja kukapa pelkästä asian harrastuksesta eläisi.

Eila Hämmäläinen luo artikkelissaan silmäyksen opetuksen tavoitteisiin, oppimisprosessiin sekä joihinkin erityisongelmiin. Hämmäläisen kohderyhmä on äidinkieltään, sosiaali- ja ikärakenteeltaan, koulutukseltaan sekä kulttuuritaustaltaan mitä sekakoosteisin. Ryhmän hallinta vaatii huolellisesti valmisteltua ja vaihtelevaa opetusmenetelmää. Samalla opettajan on jatkuvasti usein tarkistettava, onko oppiaines omaksuttu, varsinkin kun opetuskielenä on suomi. Eila Hämmäläinen kutsuu menetelmäänsä terveen järjen menetelmäksi, mitä voikin pitää osuvana nimityksenä.

Artikkeli sisältää joukon käytännön ohjeita sekä yleistietoa Helsingin yliopiston ulkomaalaisopetuksesta. Lopuksi Hämmäläinen piirtää vaikean oppilaan kuvan. Moni tunnistanee tyypin. Olisi hauska tietää, miten ammattitoverit ovat menelleet tällaisen ongelmaoppilaan suhteen. Ystävällisyys ja kärsivällisyyskään eivät aina näy auttavan.

ERIK GEBERIN näkökulma on suomen opettaminen suomenruotsalaisille. Geber toteaa, että »finskan» opetuksessa on käytetty paljon kielioppi- ja käännösharjoituksia; muiden kuin suomenruotsalaisten opetuksessa käännösharjoitusten osuus sitä vastoin on pieni. Käännösharjoitusten vähyys ulkomaalaisopetuksessa johtunee sopivien tekstien puutteesta. Suomenruotsalaiset taas ovat yleensä kaksikielisiä; heidän suomen kielen taitonsa on jo melko hyvä ja sanavarasto laaja, jolloin opetuksessa voi käyttää melko vaikeitakin tekstejä.

Geber esittelee laajalti nominien ja verbien teemamuotoja. Taivutustyyppien

oppiminen todella auttaa opiskelijaa, mutta valitettavasti opiskelijan tuntuu usein olevan vaikea tunnistaa sanoja johonkin taivutustyyppiin kuuluviksi.

Geberin kirjoitus sisältää kriittisen luettelon suomenruotsalaisissa kouluissa käytetyistä suomen kielen oppikirjoista.

LASSE HAVERISEN artikkeli on lähinnä referaatti Follandin ja Riversin kirjoituksista. Haverinen unohtaa joukon, jolle kirjoittaa. On lukijakunnan aliarviointia kertoa, että keskusteluryhmän ihannekoko on 10–12 henkeä, että istua pitäisi kasvokkain ja että lukukappaleista pitäisi jo alussa hiukan keskustella.

Olisi odottanut, että useita vuosia käytännön työssä toiminut lehtori olisi tuonut artikkeliin vielä enemmän omaa panostaan kertomalla omista sovelluksistaan ja kokemuksistaan syvällisemmin. Olisi myös kaivannut selvitystä siitä, miten englannin kielen opettajille tarkoitettua metodologia voidaan soveltaa aivan eri kieliryhmän, kulttuurin ja perinteen opetukseen. Voidaanko metodologia soveltaa sellaisenaan?

Haverinen mainitsee Follandin idean opiskelijan pitämästä pienoisluennosta, jonka heikkoutena luonnollisesti on »liiallinen valmistelu ja epäspontaanius». Eriytyisesti tätä ongelmaa olisi voinut valaista ratkaisuehdotuksilla. Kun oppilaan esitelmää vaivaa lähdeteosten raskas kieli, ei kukaan jaksa seurata esitystä eikä innostua tekemään kysymyksiä. Ongelma on silmään pistävä slaavilaisen kielialueen opiskelijoiden keskuudessa, koska heidän koulujärjestelmänsä opetusmenetelmät korostavat opitun aineiston mahdollisimman tarkkaa hallintaa eivätkä niinkään luetun analyysiä.

Myös GÖRAN KARLSSONIN artikkeli on ilmestynyt aiemmin *Virittäjässä* (1976). Karlsson pohtii suomen johtimien ruotsintamismahdollisuuksia. Ruotsista puuttuu vastine usein kokonaan, jolloin on pakko turvautua analyyttisiin käännösratkaisuihin. Useimmin hankaluuksia aiheuttavat johtimet ovat *-ja/-jä*, *-lainen/-läinen*, *-(u)us/-(y)ys* sekä *-sti*. Toinen yleisesti vaikeaksi tunnustettu suomen kielen piirre on runsas

yhdyssanojen käyttö. Hyvin kuvaava on Karlssonin mainitsema esimerkki *elinkeintuloverolaki*, jonka ruotsinnois kuuluisi 'lagen om beskattning av inkomst av näringsverksamhet'.

VILJO KOHONEN aloittaa opetuskaavioista ja etenee vähitellen yksityiskohtiin. Tavoitteiden asettamisesta siirrytään huolelliseen suunnitteluun. Hyvin suunniteltu onkin sitten puoliksi tehty. Kohonen puhuu artikkelissaan paljolti samoista asioista kuin Takala ja Vähäpassi, mutta selkeämmin ja käytännöllisemmin. Myös Kohonen pohtii kieliopin asemaa opetuksessa: onko kieli muotokategoria vai viestintäväline; voiko kieltä käyttää luovasti viestimenä, jos ei hallitse myös kielioppia? Joskus tuntuu, että kielioppia välttelevän ja kommunikatiivisuutta ensisijaisesti korostavan idean takana on tuo ikuinen haave oppia kieli nopeasti ja helposti. Valitettavasti vain todellisuus on toista. Käytäntö on opettanut, että kieleen ei ole mitään helppoa ja nopeaa tietä. Kohonen toteaa, että tuloksellinen kielenopetus nojautuu kieliopin, käyttötilanteiden ja kontekstin yhdistelmään.

Tuntisuunnitelman laadinnan helpottamiseksi Kohonen luettelee monia käytännöllisiä kysymyksiä. Kun opettaja on noihin kysymyksiin vastannut, hän on tehnyt tuntisuunnitelman. Didaktisena periaatteena Kohonen korostaa motivaation tärkeyttä ja neuvoo opettajaa lisäämään motivaatiota luomalla luottamuksellista ilmapiiriä. Samalla Kohonen tähdentää oppilaan aktivoimisen tärkeyttä tarkoittaen, että opiskelijalta tulee odottaa vaativia itsenäisiä suorituksia. Opetusta voi myös havainnollistaa käyttämällä hyväksi kielen samanlaisuuksia. Silloin tällöin opettajan täytyy myös muistaa opettaa opiskelutekniikkaa.

Drillien etuna Kohonen pitää opiskelijan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti, ääntää ja harjoitella intonaatiota. Suurimpana haittana on harjoitusten rakenne; harjoituksen voi usein suorittaa ymmärtämättä mistä on kysymys.

Kielitaidon hankkimisen ja kielen käy-

tön tulisi Kohosen mukaan olla samanaikaista; pitäisi siis pyrkiä mahdollisimman aikaisin aitoon viestintään. Erityistä huomiota artikkelissa kiinnitetään kuullun ymmärtämiseen. Artikkelin tarjoaa monta hyödyllistä esimerkkiä käytännön harjoituksista.

SAULI TAKALA tarkastelee kielitaidon mittaamista ja aloittaa kysymyksistä, jotka jokaisen kokeen valmistajan tulisi aina esittää itselleen. »Millaisia tehtäviä kokeilla on?» »Millainen on hyvä koe?» (s. 76—77). Takalan mukaan hyvä koe antaa pohjan päätelmille eikä sen tulos riipu arvostelijasta. Kokeen ohjeiden tulee olla selkeitä. Takalan ajatusta voisi ehkä täsmentää lisäämällä, että hyvä koe mittaa oppilaan taitoa käyttää kieltä luovasti; hyvä koe ei myöskään yritä masentaa oppilasta erityisongelmilla tai sääntöjen poikkeuksilla, vaan se toimii kannustavana palautteena saavutetuista taidoista.

Artikkeli sisältää yksityiskohtaisen koe-tyyppien luokittelun ja käytännön esimerkkejä.

SIIRI SAHLMAN-KARLSSON on hyödyntänyt hyvin paljon kontrastiivista menetelmää opetuksessa. Sahlman-Karlsson toteaa useasti, että suomen kieli on itse asiassa varsin looginen kieli ja sen oletettu vaikeus on myyttistä. Pitää kuitenkin muistaa, että suomen kielen erilaisuus muihin kieliin nähden on varsin konkreettista.

OLA BERGGREN on laatinut kirjoituksensa Suomen korkeakouluissa vieraita kieliä opettaville opettajille. Berggren jakaa materiaali tuotannon omaan tuotantoon ja »projektituotantoon». Ulkomaanlehtoreita koskee pääasiassa oma tuotanto. Opettajajoukon vähäisyys ja hajanaisuus tekee »projektituotannon» hankalaksi, vaikka sitäkin on kyllä yritetty jonkin verran Helsingin yliopistossa.

Berggren luettelee materiaalin tuottamisen etuja ja haittoja. Oman tuotannon etuina hän mainitsee mm. uuden materiaalin nopean käyttö- ja kokeilumahdollisuuden; »projektituotanto» on hidasta mutta laadukkaampaa. Oman tuotannon haittana on se, että työstä ei saa korvausta

ja käyttöaika on lyhyt.

Berggren antaa neuvoja oman materiaalin tuotantoon. Artikkelin tarjoama teoreettinen mallisto tukee materiaalin tuottajaa, mutta se on kuitenkin tarkoitettu pitkän ajan opetusaineiston valmistelua varten. Kunpa pääsisikin soveltamaan, syntyisi materiaalia, löytyisi opettaja, joka jaksaisi ja ehtisi opetustyön lisäksi luoda opetuspaketteja. Kiireessä moni hyvä idea ja kokeilu jää irralliseksi yritykseksi, joka vähitellen hautautuu jo ennestään paksuihin A4-pinoihin kaltaistensa yritysten joukkoon.

MARIA VILKUNA esittelee ulkomaalaisopetuksessa tarjolla olevat oppikirjat. Katso on hyödyllinen ennen kaikkea alan uusille tulokkaille. Kirjoitus olisi voinut olla hieman kantaa ottavampi.

Kun koko artikkelikokoelmaa katsoo ulkomaanlehtorin silmin, niin antoisimman palan sai Fred Karlssonilta ja Eila Hämäläiseltä (jos ei ollut lukenut hänen artikkeliaan aikaisemmin). Eniten lukijaa vaivasivat silloin tällöin esitetyt selviöt, jommoisten latelu tuntuu vaivaavan nykyään koko kielenopetusala. Vaikka kirjan nimi on »Suomi vieraana kielenä», jää varsinainen teema syrjään, kun kirjoittajat tarkastelevat vieraan kielen opetusta yleensä. Suomi vieraana kielenä on sentään melko erikoinen tapaus. Olisi toivonut myös jonkun kirjoittajan piirtävän kuvan ulkomaanlehtorista ja hänen ihanneominaisuuksistaan.

Teos on joka tapauksessa merkittävä. Onhan se ensimmäinen ponnekas yritys tarkastella järjestelmällisesti suomea vieraana kielenä. Suomen kieli on saanut uuden ulotteen. Näkökulma on aivan toinen kuin aiempi, äidinkielen opettajan ja suomen kielen tutkijan näkökulma. Äidinkielen opettajan koulutuksen saaneella on vielä pitkä matka suomen kielen ulkomaalaisopettajaksi.

LEENA SILFVERBERG